

TALOUS- KURISTA AUTONOMIAAN

Euromaiden omaehtoiset
toimet liikkumavaran
lisäämiseksi

JOEL KAITILA & ANTTI RONKAINEN

AJATUSPAJA VASEMMISTOFOORUMIN
RAPORTTEJA-SARJASSA julkaistaan selvityksiä ja tutkimuksia yhteiskunnallisista aiheista. Sarjan tarkoituksena on tuottaa tietoa päätöksenteon pohjaksi, nostaa tärkeitä ilmiöitä julkiseen keskusteluun sekä esittää toimenpiteitä havaittujen ongelmien ratkaisemiseksi.

ISBN 978-952-68271-6-2 (nid.)
ISBN 978-952-68271-7-9 (PDF)

Paino: Miktor Oy, Helsinki.

© Joel Kaitila & Antti Ronkainen

Julkaisija Vasemmistofoorumi ry
www.vasemmistofoorumi.fi

Sisällys

I – Liikkumavaran puute	5
II – Talouskurista autonomiaan.....	7
2.1. Euroopan kasvumallin ongelmat	9
2.2. Liikkumavaran puutteen havainnollistaminen	12
III – Jäsenmaiden omaehtoiset politiikkatoimet	17
3.1. Talouskurisääntöjen tietoinen rikkominen	17
3.2. Rinnakkaisvaluutan käyttöönotto.....	18
3.3. Oman valuutan käyttöönotto	20
Lopuksi	26

I – Liikkumavaran puute

Eurooppa ajautui vuoden 2008 finanssi-kriisiin jälkeen vakavaan taloudelliseen ja poliittiseen kriisiin. Talouskriisiin on vastattu lujittamalla talouskuria, jonka pyrkimyksenä on tasapainottaa valtioiden budjetteja ja rajoittaa palkkojen nousua. Euroopan talous- ja rahaliiton (EMU) sisäisiä yli- ja alijäämien epätasapainoja ei ole korjattu eikä Euroopan keskuspankin (EKP) mandaattia muutettu. Kriisiä on hoidettu oletuksella, ettei kokonais-kysynnän lisäämisellä ole merkitystä taantumien taittamisessa ja että valtioiden kurinalainen taloudenpito on ainoa mahdollinen tie eteenpäin.

Kriisivuosina EMU:n talouskurisääntöjä on kiristetty ja budjettivaltaa siirretty jäsenmailta komissiolle. Tammi-kuussa 2013 astui voimaan 25 EU-maan allekirjoittama finanssipoliittinen sopimus, jonka mukaan jäsenmaan rakenteellinen alijäämä saa olla korkeintaan 0,5 prosenttia ja velkaantuminen enintään 60 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen (BKT)¹. Lisäksi jäsenmaat sitoutuvat lyhentämään 1/20 velastaan vuosittain. Nykyisessä matalasuhdan-

teessa sopimus tarkoittaa valtioiden sitoutumista budjettikuriin, eikä vaaleilla voi juuri vaikuttaa talouspolitiikan suureen linjaan.²

Euroopan valtioiden selviytymisstrategiaksi tarjotaan leikkausten lisäksi kilpailua alhaisemmilla veroasteilla ja palkkatasoilla. Maat kilpailevat siitä, kuka kurittaa työläisiään ja työttömiään eniten ja voi siten kampaata naapureitaan parhain edellytyksin³. Kansantalo-

2. Juha Sipilän hallituksen talouspoliittisen suuren linjan 10 miljardin sopeuttamistarpeesta ja veropoliittisesta linjasta määrittä valtiovarainministeriö *Talouspolitiikan lähtökohdat 2015-2019* -virkamiespuheenvuorossaan, joka julkaistiin kuukautta ennen vaaleja. Talouspoliittisen linjavalinnan sijaan vaaleissa olikin yhä korostetummin kysymys arvovalinnoista eli siitä, mistä säästetään. Eduskuntavaaleissa suuret puolueet kilpailivatkin populistisesti leikkauslistoilla. Hallitusohjelman lisäksi talouspolitiikkaa määrittää finanssipoliittisen sopimuksen vaatima Julkisen talouden suunnitelma, jossa määritellään keskipitkän aikavälin tavoitteet valtiontaloudelle, kuntataloudelle, työeläkerahastoille sekä muille sosiaaliturvarahastoille. Julkisen talouden suunnitelma toimii vakautusohjelmana ja siinä eritellään toimenpiteet lisäsopeutuksesta, mikäli näyttää siltä, ettei asetettuihin tavoitteisiin päästä. Finanssipoliittisen sopimuksen suurin seuraus onkin, että se laajentaa hallituksen kehysmenettelyä valtiontaloudesta koko julki-seen talouteen.

3. Ks. esim. William Mitchell (2015) *The Eurozone Dystopia*, Edward Elgar, luvut 15 ja 16 sekä Costas Lapavistas ym. (2012) *The Eurozone Crisis*, Verso, luvut 1-7.

1. Finanssipoliittinen sopimus eli Sopimus talous- ja rahaliiton vakaudesta, yhteensovittamisesta, ohjauksesta ja hallinnasta: <http://www.eurooppatiedotus.fi/public/download.aspx?ID=107379&GUID={544328B2-8452-4AA5-A018-58AF62A85090}>.

uksien välinen kilpailu, suurtyöttömyys ja vapaan liikkuvuuden hyödyntäminen palkkojen ja työehtojen polkemisessa yhdistettynä palkkojen, sosiaaliturvan ja eläkkeiden leikkauksiin on ruokkinut rasismin ja oikeistovoimien nousua. Kriisin jälkeiset kehityskulut osoittavat, että Eurooppa-projekti on kääntymässä yhä selvemmin uusliberalismin ja nationalismin liitoksi.

Kurisäntöjen ja sanktiomekanismien lujittamisen lisäksi esillä on ollut tavoite kehittää rahaliittoa fiskaaliunioniksi.⁴ Reformiesitysten keskiössä on ajatus, että euroalueella tulisi olla yhteinen budjetti, verotus ja valtiovarainministeriö. Fiskaaliunionin pyrkimyksenä on kontrolloida yhä vahvemmin euromaiden talouspolitiikkaa ilman varsinaisille liittovaltioille ominaisia pysyviä tulonsiirtoja alueiden sekä heikkojen ja vahvojen talouksien välillä. Fiskaaliunioni on tarkoitus rakentaa talouskurin varaan, jolloin sen pääasiallinen tehtävä on tarvittaessa pakottaa jäsenmaat noudattamaan kurisopimuksissa asetettua talouspolitiikan linjaa. Toteutuessaan se siis kaventaisi entisestään talouspoliittista

4. Jean-Claude Juncker (Euroopan komission puheenjohtaja) julkaisi yhdessä Jeroen Dijsselbloemin (euroryhmän johtaja), Mario Draghin (Euroopan keskuspankin johtaja), Donald Tuskin (Eurooppa-neuvoston johtaja) ja Martin Schulzin (Euroopan parlamentin puhemies) kanssa raportin *Completing Europe's Economic and Monetary Union*. Raportin mukaan euroalueella tulisi olla yhteinen talouspolitiikka ja valtiovarainministeriö vuoteen 2025 mennessä. Kyseiset johtajat julkaisivat keväällä 2017 ”Valikoisen paperin”, jossa hahmotetaan tarvittavat lailliset muutokset euroalueen valtiovarainministeriön ja fiskaaliunionin viimeistelemiseksi. Ks. tarkemmin: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5240_en.htm.

liikkumavaraa ja demokratian toteutusta Euroopassa.

Tässä raportissa tuomme esiin Euroopan talouskurin taloudellisen kestättömyyden, minkä lisäksi pohdimme edellytyksiä vaihtoehtoiselle talouspolitiikalle. Kreikan vuonna 2015 käymät neuvottelut ja poliittiset kehityskulut ovat osoittaneet, että ilman valmiutta konfrontaatioon euroryhmän ja Euroopan keskuspankin kanssa ainoa vaihtoehto talouskurille on entistä kovempi talouskuri. Raportissa esitellään joukko talouspoliittisia keinoja, joiden avulla jäsenmaissa voitaisiin aloittaa työllisyys- ja investointiohjelmia sekä perua leikkauksia – eli lopettaa talouskuri omaehtoisesti.

II – Talouskurista autonomiaan

Analyysejä eurokriisin syistä on esitetty lukuisia, kuten myös yhteisvaluutan säilyttämiseen pyrkiviä eurokriisin ratkaisumalleja.⁵ Näitä malleja yhdistäviä tavoitteita ovat olleet EKP:n mandaatin muuttaminen, kokonaiskysynnän stimulointi eurooppalaisten investointiohjelmien avulla ja erilaiset velkajärjestelyt. Ratkaisumallit perustuvat oletukseen, että Euroopassa syntyy poliittista tahtoa muuttaa EMU:n perussopimuksia ja EU:n talouspolitiikka suuntaan, joka mahdollistaisi tietois- sen julkisen kulutuksen ja kokonaiskysynnän lisäämisen.

Eurokriisin tähänastiset ratkaisukeinot, vuoden 2014 eurovaalit ja etenkin Syrizan kamppailut troikan ja euroryhmän välillä kyseenalaistavat kuitenkin nämä positiiviset oletukset. Vaikka eurojärjestelmän institutionaaliset ongel-

mat tunnetaan jatkuvasti paremmin, tarvittavien reformien tekeminen ei ole saavuttanut merkittävää poliittista kannatusta.

Kesällä 2012 EKP ilmoitti, että se on tarpeen vaatiessa valmis ostamaan euromaiden velkakirjoja rajattomasti, mutta ainoastaan valtioiden sitoutuessa talouskuriin. Kevään 2014 eurovaalien jälkeen Euroopan parlamentin suurimmat ryhmät ovat edelleen konservatiivit ja sosiaalidemokraatit. Jean-Claude Junckerin komissiolta ja sitä tukevalta parlamentilta ei kannata odottaa valitun talouspolitiikan muuttamista.

Sen jälkeen, kun Syriza voitti tammi-kuussa 2015 Kreikan parlamenttivaalit, muut euromaat ja troikka ovat suhtautuneet vihamielisesti vaatimukseen talouskurin lopettamisesta. Puoli vuotta jatkuneiden neuvotteluiden aikana Syriza joutui luopumaan vaaliohjelmansa⁶ tavoitteista eli talouskurin lopettamisesta, investointiohjelmasta ja velkojen uudelleenjärjestelystä. Pääministeri Alexis Tsiprasin ilmoitettua, että laina-ehdojen hyväksymisestä järjestetään kansanäänestys, EKP jädetti Kreikan

5. Ks. esim. Yanis Varoufakis, Stuart Holland & James K. Galbraith (2014) *Modest Proposal* <http://yanisvaroufakis.eu/euro-crisis/modest-proposal/>. Kootusti eri ratkaisumalleista ks. William Mitchell (2015) *Eurozone Dystopia* luvut 17–23, erityisesti luku 20 federaalisista ratkaisuksista sekä luku 22 euroerosta. Suomen talouspolitiikan vaihtoehtoisia linjoja ovat poh- tineet esimerkiksi Heikki Patomäki (2015) *Suomen talouspolitiikan tulevaisuus*, Into sekä Jussi Ahokas & Lauri Holappa (2015) *Ankeudesta aurinkoon. Loppu investointilamalle*, Vasemmistofoorumi. Nämä pohdinnat on esitetty pääosin euron sisällä.

6. Mitä Syriza-hallitus tulee tekemään. *Thessalonikissa 15. syyskuuta 2014 julistettu ohjelma, laatinut Alexis Tsipras*: <https://www.dropbox.com/s/tbww9lwfp2dsqdh/Syrizan%20Thessaloniki%20%20ohjelma.pdf?dl=0>.

pankkien hätälainat, minkä seurauksena hallitus joutui sulkemaan pankit. Lisäksi käteisnostot rajattiin 60 euroon päivässä ja pääomakontrollit otettiin käyttöön. Vaikka kansanäänestyksessä 61 prosenttia äänestäjistä äänesti lainaehjoja vastaan, Tsipras päätyi lopulta hyväksymään Kreikan III tukipaketin, jonka ehtona on kahta aiempaa pakettia ankarampi talouskuri.⁷

Yllä mainitut kehityskulut pakottavat arvioimaan uudelleen poliittista strategiaa, joka perustuu oletukseen positiivisista ratkaisuista EU:n ja EMU:n nykyisissä institutionaalisissa rakenteissa. Kreikan tapahtumat osoittavat, että nykymuotoisessa EMU:ssa vasemistolaisen talouspolitiikan liikkumavara yhdessä maassa rajautuu sosiaaliturvaan ja veropolitiikkaan samalla kun oikeisto ja teknokraatit määrittävät talous- ja työllisyyspolitiikan suuren linjan. Ilman valmiutta laajempaan konfrontaatioon euroryhmän ja EKP:n linjan kanssa ainoa vaihtoehto talouskurille on entistä ankarampi talouskuri.

Keskeinen osa vallitsevaa talouspolitiikan suurta linjaa on ilmapiiri, jossa

7. 86 miljardin suuruiseen tukipakettiin sisältyy myös 50 miljardin suuruinen yksityistämismisrahasto, joka rahoitetaan myymällä valtion omaisuutta. Yhteensä 136 miljardista suurin osa menee pankkien pääomittamiseen, korkoihin ja lainojen takaisinmaksuun. III tukipaketin ehtona ovat verotuksen, eläkejärjestelmän, työmarkkinoiden, hyödykemarkkinoiden ja rahoitussektorin reformit. Lisäksi tukipakettiin sisältyy Kreikan hallintouudistus, jonka myötä Kreikan hallitus ei enää voi jättää parlamentille budjetteja tai lakiesityksiä ennen kuin troikka on ne hyväksynyt. Äänestettäessä paketista noin 1/3 Syrizan kansanedustajista äänesti sitä vastaan ja paketti jouduttiinkin hyväksymään oppositiotuella.

julkiset alijäämät ja julkisvelka on julistettu talouskasvulle ja hyvinvoinnille haitallisiksi tekijöiksi. Massatyöttömyys, yksityinen velkaantuminen, investointilama ja kokonaiskysynnän puute eivät sen sijaan ole virallisessa kriisitarinassa uhkia Euroopalle.

Toistaiseksi työttömyyden kasvun ja taantumien selittäminen ilman valtiollista elvytyspolitiikkaa on kuitenkin osoittautunut vaaralliseksi illuusioksi, kuten kriisimaiden voimakas talouslasku ja deflaatio ovat osoittaneet. Kriisekehityksen kääntäminen edellyttäisi valtion aktiivista roolia talouden ohjaajana sekä kansantulon kasvattamista mittavien julkisten alijäämien ja velan avulla. Niiden käyttämistä nykyiset EMU-säännöt kuitenkin rajoittavat ja sanktioivat. Juuri EMU:n nykyiset säännöt, mutta myös vallitseva poliittinen ilmapiiri, rajoittavat merkittävästi valtioiden talouspolitiittista liikkumavaraa.

Leikkauspolitiikasta luopuminen edellyttää muutoksia talouspolitiikan reunaehdoissa. Suhdannepoliitiikan harjoittamisen mahdollisuuksia voitaisiin kasvattaa periaatteessa ensinnäkin valtioiden liiton muuttamisella liittovaltioksi, joka merkitsee valtiovarainministeriön, tulonsiirtojen, verotuksen ja velkojen yhteisvastuun toteuttamista. Jo mainittujen Euroopan presidenttien lisäksi ainakin Saksan ja Ranskan talousministerit Sigmar Gabriel ja Emmanuel Macron, Ranskan presidentti Francois Hollande, Italian valtiovarainministeri Pier Carlo Padoen, Euroopan liberaalidemokraattien parlamenttiryhmän johtaja Guy Verhofstadt ja EKP:n johtokunnan jäsen Benoît

Cœuré ovat vaatineet rahaliiton poliittista syventämistä.⁸

Olemme aiemmin suhtautuneet myönteisesti kriisin ratkaisuehdotuksiin, joiden loogisena päätepisteenä voidaan pitää liittovaltiota.⁹ Nykyisten poliittisten voimasuhteiden valossa emme kuitenkaan näe mahdollisena, että talousliiton muuttaminen liittovaltioksi muuttaisi talouspolitiikkaa elvyttävämmäksi tai päätöksentekoa demokraattisemmaksi. Kuten Cœuré haastattelussaan toteaa, euroalueen solidaarisuus tarkoittaa ongelmamaiden väliaikaista auttamista, jotta ne voidaan palauttaa takaisin tasapainoon, ja katsoo unelman ”täysin toisenlaisesta” tulonsiirrot sisältävästä liittovaltiosta olevan utopia.¹⁰

Toinen vaihtoehto liikkumavaran lisäämiseen on irtaantuminen talous- ja rahaliiton kurimekanismeista ja tietoinen omaehtoisen talouspolitiikan harjoittaminen. Esittelemmekin eritasoisia omaehtoisia (unilateral) politiikkatoimia, joista ei ole toistaiseksi käyty riittävästi julkista debattia.

Euro maiden talouspolitiittisen liik-

8. Gabriel & Macron (The Guardian, 3.6.), Verhofstadt (The Guardian, 13.7.), Hollande (Journal du Dimanche, 18.7.), Padoen (Financial Times, 27.7.) & Cœuré (Börsen-Zeitung, 15.8.)

9. Ks. esim. Kaitila & Ronkainen (2012) *Brysselissä hoidetaan väärää kriisiä - tässä eurokriisin ratkaisumalli*: <http://suomenkuvaalehti.fi/jutut/mielipide/puheenvuoro/brysselissa-hoidetaan-vaaraa-kriisia-tassa-eurokatastrofin-ratkaisumalli/>

10. *Interview of Benoît Cœuré, Member of the Executive Board of the ECB, conducted by Mark Schrörs of Börsen-Zeitung and published on 15 August 2015*: <http://www.ecb.europa.eu/press/inter/date/2015/html/sp150814.en.html>.

kumavaran lisäämiseksi ehdotamme arvioitavaksi 1) nykyisten budjettikuriosääntöjen tietoista kiertämistä, 2) rinnakkaisvaluutan väliaikaista käyttöönottoa sekä 3) jäsenmaiden mahdollisuutta erota Euroopan talous- ja rahaliitosta. Näiden omaehtoisten politiikkatoimien käyttöönoton tulee tähdätä jäsenmaiden talouspolitiittisen liikkumavaran lisäämiseen ja leikkauspolitiikan lopettamiseen.

Aluksi perustelemme nykyisen talouspolitiittisen strategian toimimattomuuden ja suunnanmuutoksen tarpeellisuuden kansantalouden eri sektoreiden toisistaan riippuvien rahoitusasemien avulla. Julkisen sektorin alijäämät eivät ole sinänsä tavoiteltava tai vältettävä asia. Ne eivät myöskään ole seurausta ”yli varojen elämisestä”, vaan pikemminkin siitä, että yksityisen sektorin toimijoiden halukkuus säästää kasvaa laskusuhdanteissa. Mikäli valtio ei tällöin lisää menojaan, talous supistuu ja työttömyys kasvaa. Valtion finanssipolitiikan tehtäväksi tuleekin nähdä se, että julkisilla investoinneilla ja kulutuksella täytetään yksityisen säästämishalukkuuden kasvun aiheuttama kokonaiskysynnän vaje ja näin pyritään pitämään työllisyys jatkuvasti korkealla tasolla. Rahapolitiikan tehtävä on tukea tätä.

2.1. EUROOPAN KASVUMALLIN ONGELMAT

Euron jäsenmaiden taloudellista liikkumavaraa voidaan hahmottaa jakamalla kansantalous kolmeen pääsektoriin: kotimaan julkiseen sektoriin, kotimaiseen

yksityiseen sektoriin (kotitaloudet ja yritykset) ja ulkomaansektoriin (koko muu maailma) sekä tarkastelemalla näiden sektoreiden välisiä rahavirtoja.¹¹ Jokaisella sektorilla on oma rahoitustase, jolla tarkoitetaan sen varallisuuden ja velkojen välistä erotusta. Rahoitustase voi olla joko ylijäämäinen (tulot > menot) tai alijäämäinen (tulot < menot). Ylijäämiä kerryttävä sektori ”säästää”, alijäämiä kerryttävä velkaantuu.

Kunkin sektorin rahoitustase riippuu kahden muun sektorin rahoitusaseman kehityksestä, sillä kunkin sektorin nettorahavarallisuutta lisäävät rahavirrat voivat tulla ainoastaan muilta sektoreilta. Vastaavasti jonkin sektorin nettovarallisuutta vähentävät rahavirrat voivat päätyä ainoastaan kahdelle muulle sektorille. Tällöin sektorien väliset nettorahavirrat summautuvat nolleen:

$$\begin{aligned} &\text{Yksityisen sektorin rahoitustase} \\ &+ \text{julkisen sektorin rahoitustase} + \\ &\text{ulkomaansektorin rahoitustase} = 0. \end{aligned}$$

Näin ollen sektorien rahoitusasemat riippuvat muiden sektorien kehityksestä, eikä esimerkiksi julkisen sektorin rahoitusasemaa voida tarkastella irrallaan yksityisen ja ulkomaansektorin rahoitusasemien kehityksestä. Nykyisessä talouspoliittisessa keskustelussa ja EMU:n säännöissä keskitytään yksipuolisesti

11. Esitys perustuu alkujaan taloustieteilijä Wynne Godleyn kehittämään ja esimerkiksi Jussi Ahokkaan & Lauri Holapan hyödyntämään talouden sektorien rahoitustaseita kuvaavaan ajattelukehiköön. Sektoritaseista tarkemmin, ks. Ahokas & Holappa (2014) *Rahatalous halluun, irti kurjistavasta talouspolitiikasta*, Like, luku 5.

julkisen sektorin budjettitasapainon tavoitteeseen, minkä oletetaan johtavan talouskasvuun kuin itsestään.

Sektoriajattelun näkökulmasta julkisen sektorin ali- tai ylijäämää voidaan ajatella talouspolitiikan ohjauspyöränä, joka vaikuttaa kokonaiskysynnän tasoon¹². Yksityisellä sektorilla on aina jokin säästämisavoite, sillä kapitalistisessa taloudessa kotitalouksien ja yritysten toimintaa ohjaa pyrkimys kerryttää rahavarallisuutta ja ne mitoittavatkin kulutuksensa ja investointinsa suhteessa tähän tavoitteeseen. Julkinen alijäämä (valtio kuluttaa ja investoi enemmän kuin verottaa) lisää taloudessa kiertäviä rahavirtoja ja edistää talouskasvua, mikä helpottaa yksityisen sektorin säästämisavoitteen toteutumista. Tällöin kotitalouksien ja yritysten kannustimet vähentää investointejaan ja kulutustaan pienenevät.

Yksityisen sektorin säästämisavoitteen merkitys korostuu laskukausina. Erityisesti investoinnit ovat suhdanneherkkiä, sillä ne perustuvat oletuksiin kokonaiskysynnän kehityksestä. Investointien väheneminen lisää työttömyyttä, mikä puolestaan vähentää kulutusta. Onkin epätodennäköistä, että julkisten menojen leikkaaminen olisi hyvää taloudenhoitoa taantumassa, sillä kokonaiskysynnän väheneminen lisää yksityisen sektorin säästöhalukkuutta entisestään ja luo talouteen negatiivisen kierteen. Talouden supistuessa verotulot vähenevät ja työttömyydenhoitokulut kasvavat,

12. Ks. esim. Abba Lerner (1943) *Functional Finance and the Federal Debt*, <http://k.web.umkc.edu/keltons/Papers/501/functional%20finance.pdf>.

jolloin myös julkisen sektorin alijäämä ja velka kasvavat automaattisesti. Toisin kuin usein esitetään, julkiset alijäämät eivät sinänsä merkitse elvyttävän talouspolitiikan harjoittamista.¹³

Julkisen sektorin alijäämiä tuleekin ajatella keinona ohjata talouden tulovirrat tasolle, joka takaa korkeaa työllisyyttä ylläpitävien investointien toteutumisen kaikkina aikoina. Nousukausina yksityisen sektorin halukkuus kuluttaa ja investoida on todennäköisemmin riittävä korkean työllisyyden ja talouskasvun ylläpitämiseksi. Tällöin myönteinen talous- ja työllisyyskehitys voi toteutua pääosin yksityisen sektorin vetämänä, mikä mahdollistaa julkisen sektorin budjettitasapainon tavoittelemisen talouskasvua vaarantamatta. Sen sijaan laskukausina budjettitasapainon tavoittelu ei ole tarkoituksenmukaista suhdannepolitiikkaa. Useimmiten sen saavuttaminen on myös mahdotonta, etenkin jos keinona ovat menoleikkaukset ja kokonaiskysyntää alentavat rakenteelliset uudistukset, kuten palkkamaltili.

Koska julkisen sektorin alijäämät lisäävät tulovirtoja yksityiselle sektorille, ne kohentavat myös kotitalouksien ja yritysten varallisuusasemaa. Valtion alijäämäinen kulutus mahdollistaa sen, että velkaantuneet yksityisen sektorin toimijat voivat korjata taseitaan maksamalla velkojaan ilman kokonaiskysynnän merkittävää laskua. Tämä taas luo edellytyksiä sille, että yksityisen sektorin toimijat muuttuvat tulevaisuudessa halukkaam-

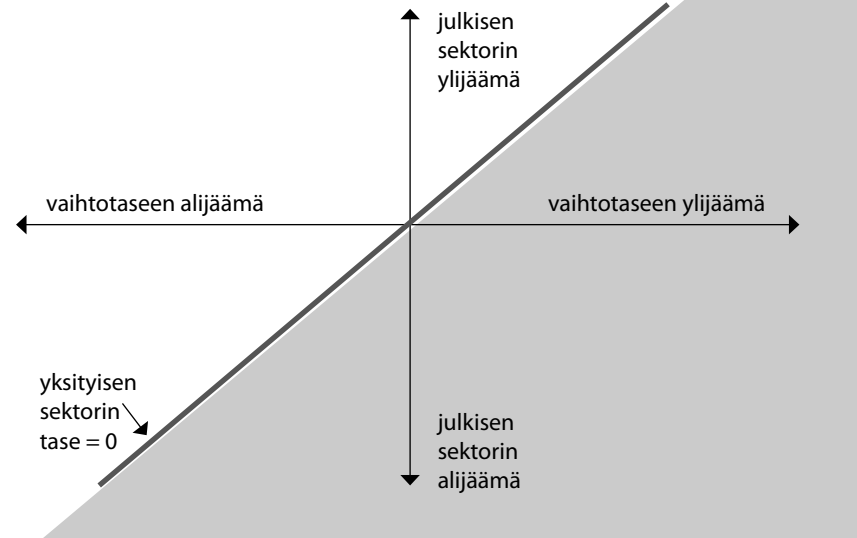
13. VM:n Hetemäki vastaa Haaparannalle: Suomi on elvyttänyt kuusi vuotta, *Helsingin Sanomat* 22.3.2015: <http://www.hs.fi/talous/a1426997900233>.

miksi lisätä velkaantumistaan eli investoida ja kuluttaa enemmän. Julkinen alijäämä on siis keskeinen keino nykyisen yksityisestä säästämisestä seuraavan tasetaantumisen taittamiseksi.¹⁴

Valitettavasti rahaliiton budjettikuria sekä euromaiden lainoittamista koskevat säännöt hankaloittavat oleellisesti tällaisen kysynnänsäätelypolitiikan harjoittamista. Euroopan kasvumalli perustuu oletukseen, että jäsenmaat säästävät julkisissa menoissa ja yritysten voitot perustuvat vientiin. Täten palkat nähdään kilpailukykyä rajoittavana menoeränä, vaikka niillä on myös merkittävä rooli kotimaisten tavaroiden ja palveluiden kysynnän lähteenä. Mallin suurimpia ongelmia on, että merkittävä osa euroalueen kaupasta on euroalueen sisäistä, jolloin kaikkien maiden säästäessä mistään ei löydy tarvittavaa kysyntää viennille. Rahaliiton nykyiset kurisäännöt ylenkatsovat kokonaiskysynnän merkitystä ja ohjaavat jäsenmaita pikemminkin keskinäiseen kilpailuun alhaisemmista veroasteista ja palkkatoista kuin yhteistoimintaan euroalueen sisäisen kaupan kehittämisessä.

14. Tasetaantumasta tarkemmin ks. Richard Koo (2013) *Balance sheet recession as the 'other half' of macroeconomics*, *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*, Vol. 10 No. 2, 2013, pp. 136–157. Julkisen sektorin roolista yleistasoisemman ks. William Mitchell & Joan Muysken (2008) *Full Employment Abandoned*, Edward Elgar, luku 8, ”A monetary framework for fiscal policy activism”.

Kuvio 1. Kestävä politiikkatila rahapoliittisesti itsenäisille valtioille

2.2. LIIKKUMAVARAN PUUTTEEN HAVAINNOLLISTAMINEN

Mikäli talouspolitiikan tavoitteena on ylläpitää korkeaa työllisyyttä, valtion talouspolitiikan lähtökohdaksi tulee valita matalasuhdanteen aikana pikemminkin yksityisen kuin julkisen sektorin ylijäämäisyys. Seuraavassa oletetaan talouspolitiikan lähtökohdaksi yksityisen sektorin ylijäämään tähtäävän julkisen ja ulkomaan sektoreiden rahavirtojen yhdistelmä.

Julkisen sektorin roolia talouden ohjauspyöränä voidaan havainnollistaa kuvioden 1–3 avulla.¹⁵ Kuvion 1 tum-

15. Kuviot otettu Stephanie Keltonin esitelmästä *Fiscal Space and Financial Stability: A Differential Analysis*, 2013. Kelton toimii Missouri-Kansas Cityn yliopiston taloustieteen professorina ja Yhdysvaltain senaatin budjettikomitean

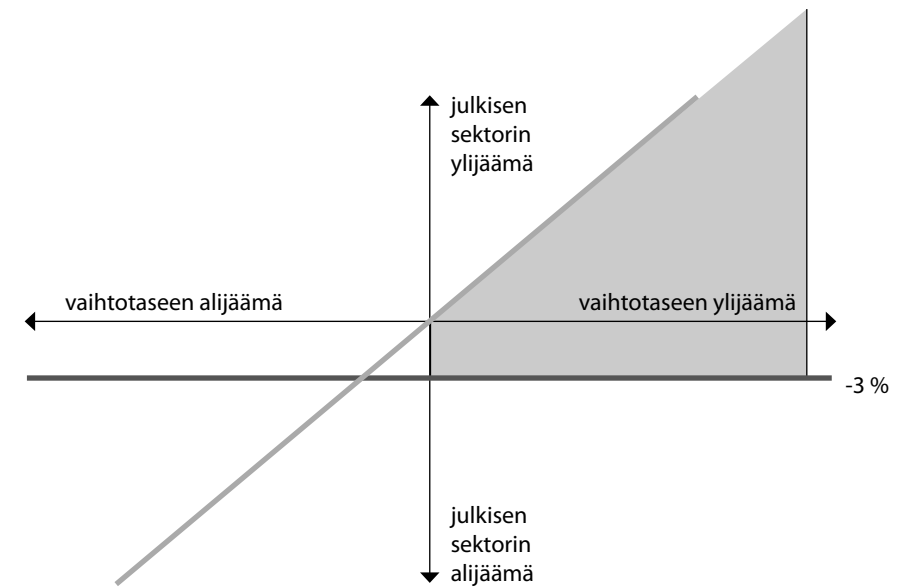
mennettu alue esittää ne yksityisen, julkisen ja ulkomaansektorin rahoitustaseiden yhdistelmät, joilla valtio, jolla on oma valuutta ja keskuspankki, voi painaa yksityisen sektorin ylijäämäiseksi joko julkisen kulutuksen ja/tai vaihtotaseen ylijäämän kautta. Yksityinen sektori on ylijäämäinen jokaisessa kuvion vinoviuhan alapuolelle jäävässä pisteessä.

Rahapoliittisesti suvereenin valtion kyky velkaantua omassa valuutassa tekee sen talouspoliittisen liikkumavaran melko laveaksi - sitä rajoittavat ensisijaisesti reaalista tuotantoresursseista ja niiden saatavuudesta huolehtiminen, valuuttakurssi sekä inflaation hallittaminen tulopoliitiikan avulla.

Nykyinen eurojärjestelmä kuitenkin rajoittaa oleellisesti talouskasvun

pääekonomistina.

Kuvio 2. Kestävä politiikkatila vaihtotaseeltaan ylijäämäisille EMU-maille

tukemista finanssipoliittisin toimin, sillä Maastrichtin sopimus sallii korkeintaan 3 prosentin julkisen alijäämän suhteessa BKT:hen. Kuvio 2 havainnollistaa sellaisen EMU-maan talouspoliittista liikkumavaraa, jonka vaihtotase on ylijäämäinen.

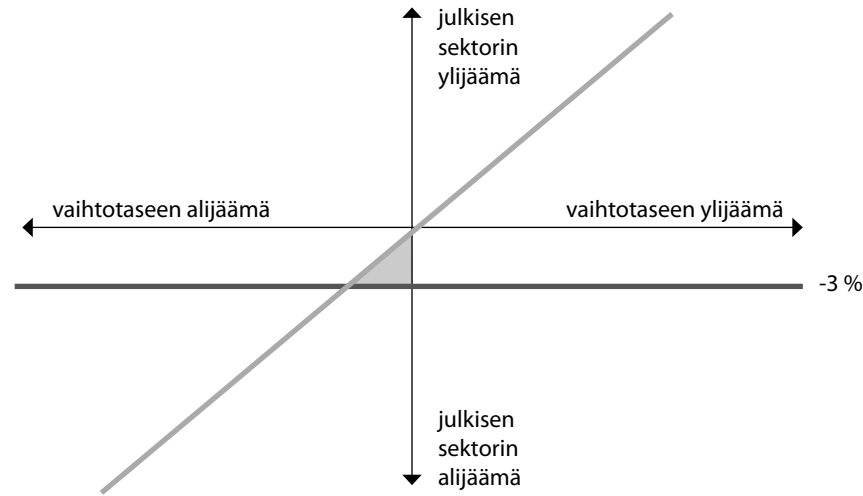
Euromaat tavoittelevat tätä asemaa, jossa liikkumavaraa on jonkin verran, mutta jota rajoittaa kuitenkin pyrkimys huolehtia muita maita paremmasta vientikilpailukyvyistä. Jäsenmaat pyrkivät pitämään vaihtotaseensa pysyvästi ylijäämäisinä, sillä muutoin niiden talouspoliittinen liikkumavara vähenee huomattavasti.

Vaihtotaseen ylijäämän turvaama rahoitusasema on jäsenmaille suotuisampi kuin kuvion 3 kuvaama tilanne, koska se laajentaa niiden politiikkatilaa merkittävästi. Onkin perusteltua olettaa,

että niiden kannattaa pyrkiä talouspolitiikallaan saavuttamaan ylijäämäinen vaihtotase. Rahaliiton säännöt siis ohjaavat jäsenmaita omaksumaan vientiky-
syntään ja palkkamalltiin perustuvan talousmallin riippumatta siitä, minkälainen tuotantorakenne ja talousmalli niissä on historiallisesti ollut. Tämä ajaa jäsenmaat suoraan kilpailemaan toisiaan vastaan alhaisemmilla palkoilla, sosiaaliturvalla ja veroilla. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että jäsenmaat kilpailevat keskenään sisäisillä devalvaatioilla ja pyrkivät ”köyhdyttämään naapureitaan” (beggar thy neighbour) nuijimalla omaa työväkeään ”kilpailukyvyn nimissä”. Mitä laajamittaisemmin tällaiseen kilpailuun osallistutaan, sitä deflatorisempi vaikutus sillä on euroalueen talouteen.

Viime vuosina on lisäksi käynyt selväksi, että nykyisessä eurojärjestelmässä

Kuvio 3. Kestävä politiikkatila vaihtotaseeltaan alijäämäisille EMU-maille

ei ole riittäviä puskureita taantumien varalle. Nykyisen vakavan kriisin oloissa automaattisten vakauttajien toiminnalle varattu 3 prosentin alijäämätaso on osoittautunut riittämättömäksi pysäyttämään kysyntä- ja investointilamasta aiheutuvan työttömyyden kasvun.¹⁶ Julkisia alijäämiä ei ylipäättään pidetä EMU:ssa yleisesti hyväksyttynä suhdanepolitiikan ohjausvälineenä. Tämän osoittaa se, että jäsenmaita on alettu finanssipoliittisen sopimuksen myötä rangaista julkisista alijäämistä yhä helpommin. Sopimus kiristää EMU:n sääntöjen alijäämätavoitetta, sillä aiemmin käytössä olleen 3 prosentin toteutuneen alijäämätavoitteen sijaan uusi mittari on 0,5 prosentin ”rakenteellinen alijäämä”

16. Jo 2000-luvun alkupuolen budjettikriisit Saksassa ja Ranskassa johtivat siihen, että pelkkä automaattisten vakauttajien toiminta ajoi ne rikkomaan rahaliiton julkisen kulutuksen ja velkaantumisen sääntöjä, vaikka tuolloinen taantuma oli nykyiseen verrattuna lievä.

suhteessa BKT:hen.¹⁷

Käytännössä EMU-jäsenmaiden onkin sääntöjen mukaan pyrittävä tasapainoiseen budjettiin keskipitkällä aikavälillä. Tämä tarkoittaa, että finanssipoliittiset keinot rahavirtojen kasvatamiseksi eli talouden elvyttämiseksi rajautuvat veronalennuksiin, joista mer-

17. ”Alijäämällä” viitataan toteutuneeseen menojen ja tulojen eroon. ”Rakenteellinen alijäämä” on puolestaan komission teoreettinen arvio, joka määräytyy kansantalouden oletetun tuotantopotentiaalın kautta. Finanssipoliittisen sopimuksen mukaan jäsenmaan ”julkisen talouden rahoitusaseman on oltava tasapainossa tai ylijäämäinen” tai ”rakenteellinen alijäämä on enintään 0,5 prosenttia markkinahintaisesta bruttokansantuotteesta.” Mikäli ”julkisen velan määrä suhteessa markkinahintaiseen bruttokansantuotteeseen jää merkittävästi alle 60 prosentin”, taloudellinen liikkumavara lisääntyy siten, että ”rakenteellisen alijäämän keskipitkän aikavälin tavoite voi nousta enintään 1,0 prosenttiin” suhteessa BKT:hen. Finanssipoliittinen sopimus kokonaisuudessaan: <http://www.eurooppatiedotus.fi/public/download.aspx?ID=107379&GUID={544328B2-8452-4AA5-A018-58AF62A85090}>.

kittävimmit ovat yritysvoittojen, palkkatulojen ja arvonlisäverojen alennukset. Pieni- ja keskituloisille kohdennetut veronalennukset ovat sinänsä kannatettavia, mutta ilman valtion muiden tulojen kasvamista ne aiheuttavat painetta uusille menosopeutuksille.

Keskeinen syy eurokriisin pitkittymiselle on se, että nykymuotoisen EMU:n säännöt estävät jäsenmaita harjoittamasta elvyttävää talouspolitiikkaa julkisten budjettialijäämien ja velkaantumisen avulla. Mikäli talouskuripolitiikan lopettamista tavoitellaan EMU:n sisällä, tulisi osoittaa, miten se on käytännössä mahdollista. Näyttää siltä, että ilman laajaa euromaiden välistä konsensusta talouspolitiikan suunnanmuutoksesta, elvytyksen harjoittaminen edellyttää nykyisten rahaliiton sääntöjen ja käytänteiden rikkomista. Kuten on jo todettu, rahaliittoa ollaan kehittämässä fiskaaliunioniksi nykyisten kurisääntöjen pohjalta ilman tulonsiirtoja.

Yllä on kuvattu sitä, miten rahaliiton säännöt ehdollistavat jäsenmaiden talouspolitiikkaa pääosin finanssipoliittikan näkökulmasta. Viimeaikaisissa EU:n presidenttien ja valtiojohtajien puheenvuoroissa on lisäksi korostettu tarvetta luoda sääntöperusteinen kehikko turvaamaan jäsenmaiden vientikilpailukyky.¹⁸ Käytännössä EU:n presidentit ehdottavat ”kilpailukykyaukioriteettien” perustamista. Niiden tehtäväksi on määritetty vientikilpailukykyvystä huolehtiminen eli niiden tulee valvoa, että palkat eivät

18. Ks. 5 presidentin ehdotuksen lisäksi Angela Merkelin puhe Davosissa: <http://www.bundesregierung.de/ContentArchiv/EN/Archiv17/Reden/2013/2013-01-24-merkel-davos.html>.

kasva työn tuottavuutta nopeammin. Näin turvataan yksikkötyökustannusten ”terve” kehitys jäsenmaissa. Palkkojen joustovaatimus vientikilpailukyvyn kohentamiseksi siis kirjataan osaksi EU:n taloushallintoa ja siitä säätäviä sopimuksia. Tämä merkitsee jäsenmaiden välisen palkkakilpailun institutionalisointia rahaliiton normiksi. Sipilän hallituksen pyrkimys muodostaa vientikilpailukykyä kohentava yhteiskuntasopimus palkkoja leikkaamalla oli sovellus näistä tavoitteista.

Euroopan talous- ja rahaliiton reformien tavoitteena on siis institutionalisoida sopimusten ja sääntöjen avulla sekä julkisen sektorin talouskuri että palkkakuri vientikilpailukyvyn edistämiseksi. Rahaliiton kehittämisen kynnyksellä on aloitettava keskustelu eurojäsenyyden ja fiskaaliunionin poliittisista ja taloudellisista seurauksista. Lisäksi on tarkasteltava vakavasti yhteisvaluutan purkamisen tai siitä eroamisen seurauksia.

III – Jäsenmaiden omaehtoiset politiikkatoimet

3.1. Talouskurisääntöjen tietoinen rikkominen

EMU:n talouspoliittisen koordinaation taustaoletus on, että vahvat ja yksiselitteiset virkamiessäännöt, kuten julkisia alijäämiä ja velkaantumista koskevat rajoitukset, johtavat optimaalisiin lopputuloksiin. Edellä argumentoimme, että tämä käsitys ei ole pätevä ja johtaa talouspoliittisiin virheisiin. Budjettikurin jatkamiselle ei ole olemassa kestäviä taloudellisia perusteita edes EMU:n omien tavoitteiden valossa. Kuripolitiikka on deflatorista, mikä on uhka EKP:n hintavakauden mandaatille. Rahaliiton julkistaloudellisia sääntöjä noudattavat tällä hetkellä ainoastaan Viro, Latvia, Liettua, Luxemburg ja Slovakia.

Vaihtoehtoista talouspolitiikkaa suunniteltaessa olisi tunnustettava, että taantumista seuraa todennäköisesti joka tapauksessa julkistalouden alijäämiä eli EMU:n sääntöjen rikkomista. Talouspolitiikalla voidaan vaikuttaa siihen, toteutuvatko budjettialijäämät yhdessä korkean työttömyyden kanssa (leikkauslinja) vai ehkäistäänkö työttömyyden lisääntyminen turvautumalla riittävän mittavaan alijäämäiseen julkiseen kulu-tukseen (elvytyslinja) riittävän aikaisin. Mielestämme on ilmeistä, että työttömyyden torjumisen tulee tässä olla

etusijalla.

Kun sääntöjä joka tapauksessa rikotaan, on keskusteltava siitä, minkälaisella talouspolitiikalla lamasta pyritään eroon. Kuten todettua, nykyisten euron sääntöjen puitteissa elvytysoperaatiot jäävät parhaimmillaankin miedoiksi. Sääntöihin sitoutumalla hyväksytään jatkuva alttius julkiselle menokurille, eikä talouspolitiikan suuri linja muutu leikkaavasta kasvua ja työllisyyttä tukevaksi.

Laajamittaisen elvytyspolitiikan ehtona on, että jäsenmaa rikkoo Euroopan talous- ja rahaliiton sääntöjä välittämättä alijäämien ja/tai julkisen velkaantumisen kasvua rajoittavista sopimuksista. Tämä tarkoittaa merkittävää julkisten menojen kasvattamista. Se mahdollistaisi esimerkiksi jo tehtyjen sosiaaliturvan, eläkkeiden ja julkissektorin palkkojen leikkauspäätösten perumisen sekä julkisten investointien lisäämisen. Julkisia investointeja ei tarvitsisi myöskään rahoittaa Kataisen, Stubbin ja Sipilän hallitusten tavoin lyhytnäköisesti myymällä valtionomaisuutta, mikä merkitsee valtiolle tulomenetyksiä tulevaisuudessa.

Sääntörikkomuksesta mahdollisesti seuraava uhkasakko ei ole taloudellinen peruste julkisen kulutuksen kasvattamista vastaan. Ensinnäkin uhkasakon saaminen on hidas prosessi, eikä ennak-

kotapauksia tunneta. Toiseksi sakon suuruus on enimmillään 0,1 prosenttia BKT:stä. Pidämme todennäköisenä, että sääntörikkomusten taloudelliset haitat ovat paljon pienempiä kuin kokonaiskysynnän julkisesta stimuloinnista aiheutuvat hyödyt.

Lisäksi elvytyslinja johtaisi luultavasti menojen hetkellisestä lisäämisestä huolimatta lyhytaikaisempaan sääntörikkomukseen kuin leikkauslinja. Kokonaiskysyntä lisääntyisi, mikä johtaisi yksityisen sektorin investointihalukkuuden kasvamiseen lisääntyneiden myyntien takia. Nopeampi talouskasvu parantaa velka-kestävyyttä, mikä tekee alijäämäisestä kulutuksesta kannattavaa. Menosääntöjen väliaikaiseen rikkomiseen perustuva elvytys toimii sitä tehokkaammin, mitä useammassa jäsenmaassa siihen ryhdytään.

3.2. Rinnakkaisvaluutan käyttöönotto

Monet valtavirtaiset talouskommentatorit ovat luonnehtineet Syrizan talouspoliittista ohjelmaa maltillisiksi. Vaikka talouspolitiikan linjamuutos ei olisi sinällään ollut radikaali, sen toteuttaminen olisi edellyttänyt konfrontaatiota troikan kanssa. Valmius rinnakkaisvaluutan käyttöönottoon on puolestaan konfrontaation ensimmäinen ehto.

Rinnakkaisvaluutassa on kyse rinnakkaisen maksujärjestelmän luomisesta euroa käyttävän maan sisällä. Maksujärjestelmän toiminta perustuisi valtion liikkeelle laskemaan ja aluksi euromääräisen valuutan käyttöön velkasitoumusten solmimisessa ja selvittämisessä. Se voitaisiin kuitenkin tarvittaessa muuttaa myös uuteen valuuttaan.

Oleellista järjestelyssä on, että sen myötä maksujärjestelmän toiminta on riippumaton EKP:n toimista, ennen kaikkea likviditeetin saantia koskevista rajoituksista. Kreikan kansanäänestys ja siitä seurannut EKP:n hätäavun jäädyttäminen osoittivat, että vaihtoehtoista talouspolitiikkaa tavoittelevan hallituksen tulee kyetä käytännöllisesti vastaamaan aggressiivisiin manöövereihin. Näin on siksi, että oman keskuspankin puuttuessa maan pankkijärjestelmän sulkeminen on tehokas keino maan talousjärjestelmän halvaannuttamiseen ja poliittiseen painostamiseen.

Syrizan sisällä tämänkaltaisiin EMU:n perussopimusten valossa kyseenalaisiin toimiin oli varauduttu viimeistään vaaleista alkaen, mutta kansanäänestyksen jälkeen Tsipras ei ottanut rinnakkaisvaluutta käyttöön. Mikäli Tsipras olisi ottanut käyttöön silloisen valtiovarainministeri Yanis Varoufakis hahmotteleman rinnakkaisvaluutan¹⁹, Kreikan maksujärjestelmä oltaisiin voitu pitää käynnissä ja pankkisulun seurauksena Kreikan tuotannon ei olisi tarvinnut pysähtyä. Konfrontaatio olisi mahdollistanut kansanäänestyksen tuoman neuvottelu-

19. Erottuaan valtiovarainministerin tehtävästä Varoufakis on kertonut, että hänen ”sotabinettinsä” suunnitteli Tsiprasin siunauksella rinnakkaisvaluuttamallin käyttöönottoa. Ks. esimerkiksi ”Our battle to save Greece”: <http://www.newstatesman.com/world-affairs/2015/07/yanis-varoufakis-full-transcript-our-battle-save-greece>, ja *Varoufakis reveals cloak and dagger Plan B for Greece, awaits treason charges*: <http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/11764018/Varoufakis-reveals-cloak-and-dagger-Plan-B-for-Greece-awaits-treason-charges.html>.

aseman parantamisen ja lainaehtojen uudelleenneuvottelemisen.

Ennen kesä-heinäkuun tapahtumia rinnakkaisvaluutan käyttöönottoa pohdineissa puheenvuoroissa korostettiin enemmän sen roolia julkisen kulutuksen lisäämisessä. Onkin oleellista, että konfrontaation lisäksi rinnakkaisvaluutta palauttaa euromaiden hallituksille kyvyn rahoittaa julkista kotimaista kulutusta tavalla, joka yleensä edellyttää oman valuutan liikkeellelaskua.²⁰ Rinnakkaisvaluutalla valtio voisi maksaa osan julkisen sektorin palkoista ja sosiaaliturvasta uudessa valuutassa sekä aloittaa laajamittaisia työllisyysohjelmia. Rinnakkaisvaluutta mahdollistaisi esimerkiksi Kreikan Syrizalle vaalilupausten lunastamisen minimipalkan nostosta ja 300 000 työpaikan luomisesta.

Rinnakkaisvaluutan käyttöönotto lisää siten oleellisesti jäsenmaan talouspoliittista liikkumavaraa. Sen avulla kasvua tuottavaa julkista kulutusta voidaan lisätä EMU:n kurisäännöistä riippumatta ja velkaantumatta euromääräisesti. Tällöin jäsenmaita on vaikeampi vaatia

20. Rinnakkaisvaluutoista ja niiden toimintaperiaatteista julkisen kulutuksen mahdollistamisen näkökulmasta tarkemmin, ks. esim. Rob Parenteau (2015) *Get a TAN, Yanis: A Timely Alternative Financing Instrument for Greece*: <http://neweconomicperspectives.org/2015/02/get-tan-yanis-timely-alternative-financing-instrument-greece.html>, Wolfgang Münchau (2015) *Athens must stand firm against the eurozone's failed policies*: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/175f6634-b2d3-11e4-a058-00144feab7de.html#axzz3cI5c3YtZ> sekä Dimitri Papadimitrou, Michalis Nikiforos & Gennaro Zezza (2014) *Prospects and Policies for the Greek Economy*: <http://www.levyinstitute.org/publications/prospects-and-policies-for-the-greek-economy>.

harjoittamaan talouskasvulle haitallista leikkauspolitiikkaa.

Rinnakkaisvaluutan arvo perustuu siihen, että sillä voidaan maksaa veroja ja siitä tuleekin maksuväline ainoastaan kotimaan markkinoille. Rinnakkaisvaluutalle luodaan kysyntä vaatimalla, että yritykset ja kotitaloudet maksavat osan veroistaan sillä. Saadakseen haltuunsa rinnakkaisvaluutta, yritysten on myytävä julkiselle sektorille tietty määrä tavaroita ja palveluita. Kun yritykset alkavat hyväksyä maksuja rinnakkaisvaluutassa, myös kotitalouksien on mielekästä hyväksyä osa tuloistaan rinnakkaisvaluutassa.

Lisäksi rinnakkaisvaluutan käyttöönotto voisi vapauttaa likviditeettiä pankkijärjestelmään perumalla valtion ja yksityisen sektorin välisiä velkasuhteita. Varoufakis hahmottelemassa rinnakkaisessa maksujärjestelmässä kaikille veronmaksajille oltaisiin ensinnäkin luotu tilit, joita valtio voi luotottaa ja joilta veronmaksajat voivat tehdä siirtoja sekä muille veronmaksajille että valtiolle. Varoufakis käyttämässä esimerkissä likviditeettiä vapautuu, kun maksujärjestelmä antaa mahdollisuuden kumota toimijoiden välisiä päällekkäisiä maksusitoumuksia. Oletetaan, että valtio on 1 000 000 euroa velkaa yritys A:lle, joka puolestaan on 30 000 euroa velkaa työntekijälleen sekä erilliset 500 000 euroa velkaa yritykselle B. Yritys B ja työntekijä ovat puolestaan tahoillaan 10 000 euroa ja 200 000 euroa velkaa valtiolle verojen muodossa. Järjestelmän mahdollistama toimijoiden keskinäisten maksusitoumusten alaskirjaaminen vapauttaisi näin ollen muiden maksujen selvittä-

miseen 210 000 euroa likvidiä rahaa, jota ei olisi käytössä ilman kyseistä maksujärjestelmää.²¹

Rinnakkaisvaluutan käyttöönotto on mahdollista siksi, että euromaat voivat edelleen määritellä, missä valuutassa kansalaiset ja yritykset voivat maksaa veronsa. Mikäli rinnakkaisvaluuttojen laillisuutta päädyttäisiin käsittelemään EU-oikeudessa, tulee prosessi tutkija Rob Parenteun arvion mukaan olemaan niin pitkäkestoinen, että kokeilun taloudelliset hyödyt tekevät sen lakkauttamisesta poliittisesti riskialtista.

Yleisemmällä tasolla rinnakkaisvaluutan käyttöönottoon sisältyvät riskit ovat samankaltaisia kuin oman valuutan käyttöönottoon liittyvät riskit, joita käsitellään seuraavassa osiossa. On selvää, että rinnakkaisvaluuttojen käyttö on väliaikainen ratkaisu julkisen kulutuksen ja sen rahoittamisen ongelmiin, eikä sitä ole tarkoitettu pysyväksi järjestelyksi. Kreikan tapahtumat osoittavat, että ilman kykyä ylläpitää omaehtoisesti maksujärjestelmää vaihtoehtoinen talouspolitiikka ei euroalueella ole mahdollista.

3.3. Oman valuutan käyttöönotto

Mikäli Euroopan talous- ja rahaliittoa tullaan kehittämään talouskuriin perustuvaksi ja tulonsiirrot poissulkevaksi fisikaaliunioniksi, jäsenmaiden kannattaa harkita edellä kuvattujen politiikkatoimien lisäksi oman valuutan käyttöönotto-

toa. Tässä tapauksessa nykymuotoisen eurojärjestelmän purkaminen voi saavuttaa kannatusta. Poliittista realismia edustaa kuitenkin luultavasti tilanne, jossa jäsenmaat joutuvat harkitsemaan rahaliitosta eroamista omaehtoisesti.

Lyhyellä aikavälillä tämä koskee erityisesti niitä jäsenmaita, joissa kokonaiskysyntä on vähentynyt talouskuripoliittikan takia niin merkittävästi, että oman valuutan käyttöönoton tuomat välittömät hyödyt (talouskurin lopettaminen ja devalvaatio) ovat todennäköisesti huomattavasti riskejä (valuutan liiallinen heikentyminen ja inflaatio) suuremmat.

Oman valuutan käyttöönotto tarkoittaisi käytännössä euroeroa. Erotilanteessa hallitus ilmoittaisi, että se alkaa maksaa palkat, sosiaaliturvan ja kulutuksensa ainoastaan uudessa valuutassa tietyn siirtymäajan jälkeen. Samalla hallitus ilmoittaisi, että se hyväksyy verojen maksuun siirtymäajan jälkeen ainoastaan rinnakkaisvaluuttaa sekä uutta valuuttaa. Nämä toimet takaavat uuden valuutan kysynnän ja tarjonnan.

Oman valuutan käyttöönotto mahdollistaa kotimaisen kysynnän lisäämisen, mikä on tällä hetkellä mahdollista lähinnä veroja alentamalla. Julkisen kulutuksen aikaansaaman työllisyyden ja kysynnän kasvun myötä myös yksityisten investointien voidaan odottaa kasvavan. Kokonaisuudessaan uusien tulovirtojen luominen mahdollistaisi kokonaistuotannon tason merkittävän lisäämisen, mikä tarkoittaa työttömyyden määrätietoista alentamista ja taantuman selättämistä. Oma valuutta palauttaa siis valtiolle toimijuuden, sillä valuuttansa liikkeellelaskijana valtio saa

takaisin rahapoliittisen suvereenisuu- tensa eikä joudu mitoittamaan julkista kulutustaan rahaliiton nykyisten menosääntöjen mukaan. Rahaliiton kurisäännöistä irtoaminen edellyttää lisäksi irtisanoutumista finanssipoliittisesta sopimuksesta.

Oma valuutta ei tietenkään poista talouspolitiikan harjoittamisen rajoitteita, vaan muuttaa niitä. Talouspolitiikan ensisijaisiksi rajoitteiksi tulevat rahoituksen saannin ja ideologisesti asetettujen julkistalouden tunnuslukujen sijaan reaaliset tuotanto- ja työvoimaresurssit sekä hintavakaudesta ja suotuisasta valuuttakurssista huolehtiminen. Tämä kaikki merkitsee, että valtio on vapaa Euroopan mielivaltaisista talouskurisäännöistä. Samalla valtion riski ajautua maksukyvyttömäksi poistuu, sillä keskuspankki voi jälleen toimia viimekätisenä lainaajana, jolloin sen kyky rahoittaa julkista kulutustaan käytännössä muuttuu helpommaksi. Siirtymävaihe mahdollistaa myös huonoista veloista ja konkurssikypsistä pankeista eroonpääsyn velkojen alaskirjausten ja pankkien kansallistamisten kautta.

Laajemmassa mielessä eurosta eroava pieni avotalous kohtaa kuitenkin merkittäviä haasteita toimiessaan kansainvälisessä rahajärjestelmässä²². Vaikka julkisen sektorin vetoavalla harjoitetun tulovirtoja lisäävän talouspolitiikan rahoittaminen ei olisi sinällään ylitsepääsemätöntä, oleellista on ymmärtää tällaisen politiikan harjoittamisesta itseltään aiheutuvia rajoituksia. Jos eurosta

eroavan maan harjoittama ekspansiovinen ja työllisyyttä tukemaan pyrkivä talouspolitiikka heikentää liikaa sijoittajien, maassa toimivien tuotantoyritysten ja kotimaisten tallettajien luottamusta tulevaisuuden tuottoihin ja vakauteen, on todennäköistä, että nämä vastaavat siirtämällä varojaan ja toimintojaan pois maasta. Pääoman ja talletusten ulosvirtaus vaikuttaa negatiivisesti maan valuuttakurssiin, joka määräytyy kansainvälisillä valuuttamarkkinoilla kysynnän ja tarjonnan mukaan. Lisäksi yksityisen sektorin luottamuksen heikkeneminen saattaa lisätä sen säästämis halua, jolloin investointien ja kulutuksen vähetessä myös kasvu heikkenee. Valuuttakurssin heikkeneminen merkitsee ulkomaisten tavaroiden hintojen nousua, mistä seuraa myös inflaatiopainetta kotimarkkinoille.

Jos kasvun heikkenemisen, luottamuksen vähenemisen, inflaation sekä pääoma- ja talletuspaon kierre jatkuu, valuuttakurssi voi heikentyä niin paljon, että kyseiselle kansantaloudelle muodostuu mahdottomaksi hankkia ulkomaisia tavaroita ja tuotantoresursseja. Tässä tapauksessa valuuttakurssi talouspolitiikan rajoitteena kääntyy reaalisten resurssien, kuten energian, lääkkeiden ja pääomatarvikevaroiden sekä joidenkin tuontitavaroiden, konkreettisen hankkimisen rajoitteeksi. Valuuttakurssin heikkeneminen myös lisää ulkomaan valuutassa määriteltyjen velkojen reaaliarvoa, mikä supistaa tuloa, sillä yhä suurempi osa tuloista kuluu tällöin niiden maksamiseen.

Juuri drakman oletettu voimakas devalvoituminen oli syy, jonka vuoksi Tsipras vastusti Kreikan lähtemistä eurosta ja päätyi kannattamaan III

21. Ks. tarkemmin *Something is rotten in the eurozone kingdom*: <http://yanisvaroufakis.eu/2015/08/01/something-is-rotten-in-the-eurozone-kingdom-my-op-ed-in-the-financial-times>.

22. Pienen avotalouden kohtaamaa problematiikkaa on pohdittu samantyyppisillä linjoilla esim. teoksessa Ahokas & Holappa 2014, luku 8.

tukipakettia. Tsiprasin mukaan ilman ulkomaisia reservejä ja mahdollisuutta ulkopuoliseen apua Kreikka olisi joutunut joka tapauksessa turvautumaan IMF:n apuun, jonka seurauksena maan kohtalona olisi joka tapauksessa ollut talouskuri.²³

Joka tapauksessa euroeroon liittyvä keskeinen taloudellinen ongelma koskee sitä, miten uuden valuutan arvo suhteessa muihin valuuttoihin määritetään ja miten sitä ylläpidetään. Kelluvat valuuttakurssit määräytyvät valuuttamarkkinoilla kysynnän ja tarjonnan mukaan. Niiden määräytymiseen vaikuttavat monet tekijät kuten maan talouskasvu, tuotto-odotukset ja tuotantorakenteen kilpailukyky sekä spekulatiivisten sijoittajien käyttäytyminen. Peukalosääntönä voidaan pitää sitä, että vahva talouskasvu ja pidemmällä tähtäyksellä myös riittävän vahva vientisektori ovat edellytyksiä pienen avotalouden kyvyille harjoittaa edistysellistä ja työllisyysmyönteistä talouspolitiikkaa. Näin on siksi, että vientitulot sekä pääoman sisäänvirtaus vahvistavat valuuttakurssia tilanteessa, jossa sen heikkenemiseen luultavasti kohdistuu painetta. Samalla on kuitenkin huomattava, että vientitulojen ja valuuttakurssin välisen riippuvuuden aiheuttamien rajoitteiden huomioiminen ei merkitse vientivetoiseen kasvumalliin sitoutumista sinänsä. Esimerkiksi Argentiinan talouskriisin ratkaisussa sisämarkkinoiden ja työllisyyden stimulointi olivat talouskasvun

23. Alexis Tsipras wins battle with Syriza's far-left fraction. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/bef98f44-36ab-11e5-bdbb-35e55cbae175.html#axzz3j9H87wtG>.

käynnistäjinä vähintään yhtä merkittävässä roolissa kuin vienti. Vahva kasvuun ei kuitenkaan välttämättä takaa sitä, että se saavuttaa spekulatiivisten sijoittajien luottamuksen.

Keskustelussa euroerosta mielipiteet vaihtelevat sen suhteen, onko valuutta mielekästä kelluttaa rahamarkkinoilla vai sitoa esimerkiksi euroon tietyllä vaihteluvälillä.²⁴ Monet euroeron kysymystä pohtineet tutkijat ovat ottaneet lähtökohdakseen sen, että valuutta lasketaan aluksi liikkeelle 1:1 vaihtokurssilla euron kanssa, mikä helpottaa talletusten ja velkojen määrittämistä uudessa valuutassa. Tämän jälkeen uuden valuutan kurssin annetaan kellua vapaasti valuuttamarkkinoilla.²⁵ Tämä on myös julkisen sektorin mahdollisimman vapaan toimimisen ehto. Kun uusi valuutta päästetään kellumaan, on todennäköistä, että se devalvoituu aluksi nopeasti ja sen kurssi heikkenee merkittävästi. Esimerkiksi Argentiinan kokemusten perusteella voidaan kuitenkin perustellusti odottaa, että nopea devalvoituminen lakkaa ja valuuttakurssi vakiintuu aiempaa matalammalle tasolle siinä vaiheessa, kun kysyntästimulaatiolla onnistutaan aikaansaamaan talouskasvua.

24. Esimerkiksi Ruotsin kruunu kelluu vapaasti, kun taas Tanskan kruunun arvo on sidottu ERM-II-mekanismin mukaisesti 2,25 % vaihteluvälillä euroon.

25. Keskustelua uuden valuutan käyttöönotosta euroalueella, ks. esimerkiksi Heiner Flassbeck & Costas Lapavistas (2015) *Against the Troika*, William Mitchell (2015) *Eurozone Dystopia* sekä Warren Mosler & Philip Pilkington (2011) *A Credible Eurozone Exit Plan* <http://www.nakedcapitalism.com/2011/11/moslerpilkington-a-credible-eurozone-exit-plan.html>.

Uskoaksemme Tsipras aliarvioi päätöksessään pysyä eurossa talouspolitiikan suvereniteetin ja maan tuotantokapasiteetin mukaan arvotetun valuutan pitkän aikavälin hyödyt. Koska ennakotapauksia eurosta eroamisesta ei ole, siirtyminen uuteen valuuttaan ei tietenkään tule olemaan helppoa. Uuden valuutan käyttöönoton onnistumiseen vaikuttaa oleellisesti, saavuttaako hallitus toimillaan kansalaisten, kotitalouksien ja yritysten tuen elvytyspolitiikalle ja uudelle valuutalle. Luottamusta tulevat luultavasti heikentämään ainakin tuontitavaroiden saatavuuden huonontuminen valuuttakurssin heikkenemisen takia, talletusten kutistuminen devalvaation seurauksena ja yritysten tuotantopainosten saatavuus. Valtion vahva rooli onkin välttämätön talletusten ja velkojen uudelleenjärjestelyssä, minkä lisäksi vaihtokurssia joudutaan todennäköisesti puolustamaan alkuvaiheessa rajoittamalla pääomien liikkumista pääomakontrollien avulla.

Laajempi uuteen valuuttaan liittyvä poliittinen ongelma liittyy siihen, suhtautuuko muu Eurooppa, ja erityisesti EKP, vihamielisesti eurosta erkaantuvaan maahan. Oleellista olisikin saavuttaa kompromissi, jossa uuden valuutan käyttöön ottanutta maata ei suljettaisi Euroopan sisämarkkinoiden ulkopuolelle. EKP voi puolestaan vaikeuttaa siirtymävaihetta, jos se kieltäytyy tukemasta tai suoranaisesti vaikeuttaa maan pankkijärjestelmän toimintaa, millä olisi negatiiviset seuraukset kotitalouksien ja yritysten varallisuuteen, velkoihin ja taloudelliseen toimintaan. Toisaalta eroavan maan pankkijärjestelmän tukeminen ehkäisisi

paniikin leviämistä finanssimarkkinoille ja lievittäisi muuhun rahaliittoon ja sen kestävytyteen kohdistuvia epäilyksiä. Mikäli euroaluetta ollaan joka tapauksessa kehittämässä kohti fiskaaliunionia, olisi toivottavaa että jäsenmaille tarjottaisiin kohtuuden nimissä mahdollisuus myös jättäytyä rahaliiton ja fiskaaliunionin ulkopuolelle, mutta säilyä sisämarkkinoiden piirissä. Kreikan viimeaikaiset tapahtumat huomioonottaen on kuitenkin todennäköistä, että euroryhmän tai EKP:n hyväntahtoisuuden varaan ei kannata laskea, jolloin siirtymävaiheeseen pitää varautua rinnakkaisvaluutalla sekä hallituksen ja oman keskuspankin erittäin koordinoidulla yhteistoiminnalla maan tuotantokapasiteetin käyttöönottamiseksi ja liiallisen devalvoitumisen välttämiseksi. Toisaalta on mahdollista, että taloudelliselta ja poliittiselta painoarvoltaan suurempaa jäsenmaata kohdeltaisiin erotilanteessa myötämielisemmin.

Nykyinen talouskurimalli on perustunut oletukseen, että vientikilpailukyky ja ensisijaisesti ulkomailta hankitut tulot ohjaavat jäsenmaat kasvu-uralle. Keskeisenä keinona tähän on tarjottu yksikkötyökustannusten eli palkkojen ja tuottavuuden suhdeluvun painamista kilpailukykyiseksi. Mittapuuna tässä on käytetty Saksaa, joka on euron alusta lähtien harjoittanut politiikkaa, jossa kotimaan kysyntää ja palkkojen kasvua supistetaan mittavasti.²⁶ Tutkimusaineisto

26. Yhteenvetoon ja euromaiden kilpailukykyeroja kriisin perussyynä pitävän kriisiselityksen tarjoavat Heiner Flassbeck ja Costas Lapavistas (2013) *The Systemic Crisis of the Euro: True Causes and Effective Therapies*, http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/Studien/Studien_The_systemic_crisis_web.pdf.

ei kuitenkaan yksiselitteisesti tue vientivetoisen kasvumallin taustaoletusta, että kansantalouden keskimääräisten yksikötyökustannusten alas painaminen johtaa sinällään vientimenestykseen.²⁷ Itse asiassa myös Saksan menestyksen osalta jopa kustannustekijöitä oleellisempaa näyttää olevan, että maan vientisektori on ollut teknisesti edistynyt ja tuottanut merkittävän osan vientituotteistaan maailmanmarkkinoiden keskimääräistä ripeämmin kasvaneille alueille, joilla kysyntäolot ovat suotuisat. Monet euromaat eivät edes kilpaile näistä markkinoista sen kanssa, joten mekaaninen kustannuskilpailukykyvertailu suhteessa Saksaan on monesti harhaanjohtavaa.²⁸ Koska yksikötyökustannusten alentaminen merkitsee käytännössä palkkojen kansantulo-osuuden supistamista, kilpailukyvyyn kohentaminen tätä reittiä leikkaa kotimaan kysyntää ja heikentää työehtoja.

Yhteisvaluutassa tuotantorakenteeltaan erilaiset valtiot on sidottu samaan valuutanvaihtokurssiin, joka on nykyisen kriisin oloissa heikoille maille liian vahva ja vahvoille liian alhainen. Saksa onkin

27. Ks. esim. Jesus Felipe & Utsav Kumar (2011) *Unit Labor Costs in the Eurozone*, <http://www.levyinstitute.org/publications/unit-labor-costs-in-the-eurozone> ja Pekka Sauramo *Kuinka huono Suomen hintakilpailukyky oikein on?*, <http://www.labour.fi/ptTjaYartikkeli.asp?ArtikkelID=370&LehtiID=101>.

28. Servaas Storm & C.W.M. Naastepad (2014) *Europe's Hunger Games: Income Distribution, Cost Competitiveness and Crisis*, http://www.networkideas.org/featart/sep2014/pdf/Hunger_Games.pdf ja Thorsten Schulten (2015) *Palkat, kilpailukyky ja Saksan vientijohteinen kasvumalli*, <http://www.labour.fi/ptTjaYartikkeli.asp?ArtikkelID=338&LehtiID=99>.

ollut nykyisen rahaliiton suurin hyötyjä niin taloudellisesti kuin poliittisestikin. Talouskuri-ideologian myötä Saksa vastaan on jouduttu kilpailemaan sisäisellä devalvaatiolla, joka on romahduttanut heikompien euromaiden kotimaisen kysynnän ja jättänyt niiden tuotantokapasiteetin vajaakäytölle. Irtaantuminen yhteisvaluutasta poistaisi tarpeen sisäisen devalvaation pakottamaan talouskuriin, joka myös lukitsee kuria harjoittavat kansantaloudet matalan tuottavuuskasvun ja heikon tuotantorakenteen uudistumiskyvyn uralle. Siirtyminen omaan valuuttaan lisäisi kilpailukykyä, minkä myötä myös vientitulojen voidaan odottaa kasvavan.

On kuitenkin tärkeää huomata, että ensisijainen syy rahapoliittisen suvereniteetin hankkimiseen ei ole devalvaatiomahdollisuus vientisektorin ehdoilla vaan julkisen kulutuskyvyn ja finanssipolitiikan haltuunotto. Monen kriisimaan vientikapasiteetti on heikentynyt merkittävästi ja sen jälleenrakentaminen edellyttää mittavaa julkista panostusta, minkä lisäksi maailmanlaajuinen kysyntävaive rajoittaa vientistrategian menestyksestä harjoittamista jo sinänsä. Siinä missä talouskuripolitiikka merkitsee yritystä kohentaa hintakilpailukykyä palkkojen kustannuksella, merkitsee itsenäisen talouspolitiikan harjoittaminen mahdollisuutta tuotantorakenteen laadullisen kehittämiseen uusilla investoinneilla.

Olemme yllä keskittyneet pohtimaan kriittisesti sitä, minkälaisia rajoitteita olemassa olevat EMU-instituutiot asettavat jäsenmaiden talouspolitiikalle. Lopuksi on syytä huomauttaa, että mielekkäät omaehtoiset talouspoliittiset toi-

met edellyttävät irtaantumista EMU:n kuri-instituutioiden lisäksi talouden markkinafundamentalistisista käsitystavoista, jotka ehdollistavat vaihtoehtoisen talouspolitiikan mahdollisuuksien hahmottamista. Näitä ovat budjettikurin ihanne, palkkojen ja työehtojen polkemisen ihanne sekä vientisektorin aikaansaaman talouskasvun ihanne. Tämä tarkoittaa työväen nuijimista, naapurin

köyhdyttämistä ja kilpailua pohjalle, mikä on kestämaton talouspolitiikan pitkä linja. Ilman julkisen sektorin taloudellisen roolin merkittävään kasvatamiseen ja täystyöllisyyteen pyrkivää talouspolitiikkaa puhe omasta valuutasta on lähinnä kansallisromantiikkaa, eikä haasta nykyistä talouskurin ja vientiyritysten etujen varaan rakennettua luokkapolitiikkaa.

Lopuksi

Kaikkiin euromaiden talouspoliittista liikkumavaraa lisäämään pyrkiviin omaehtoiisiin toimiin sisältyy konfliktin ja epävarmuuden ulottuvuus. Euroeron mielekkyyttä pohdittaessa on myönnettävä, että kukaan ei voi lopulta varmasti tietää, mitä käytäntöön siirryttäessä tapahtuisi.

Vastaus kysymykseen, onko rahapolitiittinen itsenäisyys taloudellisessa mielessä tavoittelemisen arvoista, riippuu kahdesta seikasta: ensinnäkin siitä, miten optimistisesti suhtaudutaan sellaisiin rahaliiton kehittämisen mahdollisuuksiin, joiden avulla nykyinen kriisi voitaisiin lakkauttaa sekä estää uudet kriisit. Kuten olemme todenneet, pidämme tätä poliittisesti lähes mahdollisena. Toisekseen vastaus riippuu siitä, pidetäänkö vientivetoista talouskuriin perustuvaa kasvumallia siinä määrin ongelmallisena, että uutta vaihtoehtoa ollaan valmiita tavoittelemaan jopa omaan valuuttaan paluun myötä. Tämä edellyttää paitsi halua talouskurin loppumiseen, myös realistiseen analyysiin perustuvaa visiota vaihtoehtoisesta kasvumallista, jonka lähtökohtana ovat kokonaisuuskäynnän ja täystyöllisyyden ylläpidon tavoitteet.

Nykyisten rahaliiton rakenteiden valitessa mikään ei takaa sitä, että uusia EMU:n ristiriitaisuuksista vahvistuvia ja

pitkittyviä kriisejä ei puhkea. Lisäksi on epärealistista olettaa, että maailmantaloudessa ei syntyisi uusia finanssikriisejä, joiden vaikutukset eivät välittyisi myös euroalueelle. Kreikan kohtelu osoittaa, miten näennäistä Euroopan poliittinen solidarisuus on. Ongelmiin ovat ajautumassa myös ”sääntöjen mukaan” toimineet jäsenmaat, kuten Suomi. Ilman nykyisen talouskurin, sääntöjen ja liittovaltiokehityksen pysäyttämistä Eurooppaa uhkaa kaksi toisiaan vahvistava kehityskulkua.

Ensimmäinen on Euroopan taloudellisen kiristämisen muuttuminen vuosikymmeniä jatkuvaksi uudeksi normaalitilaksi. Se koostuisi luisumisesta deflaatioon, edistyksellisten yhteiskunnallisten reformien jarruttamisesta sekä tulevaisuudenuskonsa menettäneistä sukupolvista. Nykyisen kehityksen jatkuessa voittajia ovat erityisesti pankit ja Saksan vientiteollisuus. Tähänastiset kriisinhoitotoimet on oikeutettu lupauksella talouskasvusta, mutta käytännössä ne ovat saaneet kasvun asemesta aikaan sen, että yhä suurempi osa yhteiskunnan tuloista ja vallasta on kasautunut omistavan luokan käsiin.

Toinen kehityskulku on äärioikeiston nousu sekä poliittisen keskustan luisuminen kohti kansallismielisyyden ja talousoikeistolaisen uusliberalismin syvempää liittoumaa.

Tässä ilmapiirissä edistyksellisetkin talouspoliittiset tavoitteet, kuten talouskurin vastustaminen, työtaistelut ja hyvinvointivaltion puolustaminen, tulevat kehystetyiksi nationalismilla, muukalaisvihalla ja vähemmistöjen syrjinnällä, mitä perustellaan ”kansallisella edulla” jäsenmaiden välisessä kilpailussa.

Näkemyksemme mukaan euromaita keskinäiseen konfliktiin ajavan ja työväenluokkia kaikissa Euroopan maissa kurjistavan talouskuripolitiikan lopetta-

minen on tehokkain keino näiden kehityskulkujen kääntämiseksi. Siksi myös muut kuin Euroopan nykyisen instituutionaalisen kehikon sisällä toteutettavat ratkaisut on nostettava pöydälle. Euroopan poliittinen kriisi osoittaa, että suhtautuminen euroon mutta myös yleisemmin koko Eurooppa-projektiin on arvioitava uudelleen nyt, kun liittovaltiokehityksen pyörät on laitettu pyörimään.

Joel Kaitila on YTM ja jatko-opiskelija Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella.

Antti Ronkainen on YTM ja tutkija Helsingin yliopiston politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksella.

Vasemmistofoorumi